

„Takáts Gyulát ismered-e?”

A feléje vezető első tíz esztendőről

Somogyi összegezés. – Ezzel a címmel jelent meg 1956 nyarán az a többszerzős tanulmány (riport?, szociográfia?) a *Csillagban*, a Magyar Írók Szövetsége folyóiratában, amelynek egyik írója Szabó István, a pályakezdő novellista volt. Az első író (írójelölt?), aki 1956 májusában (júniusában?), az anyaggyűjtés során vései házunkban, a szülőházamban járt, s akit szeretettel fogadtunk, ebéddel is megkínáltunk. A tejfölös bablevesre emlékszem. Szabó István, a csereszegtomaji parasztyerek, ekkor már Budapesten élt. A falusi társadalmat, a paraszti élet tragikus konfliktusait megjelenítő, drámai feszültségű elbeszélései alapján Móricz Zsigmond és Kodolányi János legjobb tanítványának tartották. Nem lehetett véletlen, hogy Márkus István szociológus őt, s a másik ekkor feltűnt fiatal prózáírót, Sánta Ferencet is magával hozta Somogyba, hogy a kényszerrel létrehozott téeszek állapotáról tájékozódjanak, s hogy tapasztalataikat megírják. A *Somogyi összegezés* és a róla 1956. október 19-én a városi moziban, több ezer ember jelenlétében lefolytatott vitát tartották később az 1956-os forradalom kaposvári kezdetének, a „lavina elindítójának”. De nem erről kívánok szólni. Arról inkább, hogy abban, hogy a megyébe utazó négy író közül melyik községben ki vizsgálódjék, abban Takáts Gyulának is szerepe lehetett.

Takáts Gyula, mint később kiderült, tudott róla, hogy mi történt három társammal és velem egy évvel korábban. Hogy verseink és irodalmi köreink miatt 1955 augusztusában letartóztatott az ÁVH, s októberben elítélt bennünket a kaposvári megyei bíróság. Hogy hónapokig az ávo pincéjében és a megyei börtön celláiban „ismerkedtünk” a várossal. Mivel a becsukásom után, 1955 szeptemberében erőszakkal megalakított vései téesz kérvényezte, a nyári mezőgazdasági munkák idejére nekem „félbeszakítást engedélyeztek”, s 1956. április 13-án feltételesen szabadlábra helyeztek, azzal, hogy október 10-én 8 órakor köteles vagyok „a kaposvári megyei börtönben a hátralévő börtönbüntetés letöltésére” megjelenni. Közben persze, rendszeresen jelentkezniem kellett a böhöneyi rendőrőrsön. Pár hete voltam otthon, amikor bekopogott hozzánk Szabó István. Azt, hogy nemcsak a téeszről és a velem történekről, hanem az irodalomról is szó esett, onnan tudom, hogy nagyon nyomatékosan Nagy László verseinek az olvasására biztatott. Takáts Gyuláról is beszélgettünk. Ezért gondoltam később, s gondolom ma is, hogy talán a négy író vagy az írószövetség révén neki is része volt benne, hogy Szabó Vésére jött „összegezni”, s hogy engem is felkeresett.

Takáts Gyula nevét először a csurgói gimnáziumban hallottam festőművészrajztanárunktól, Raksányi Lajostól. Tőle, aki öregember volt már, de azonos azzal a valahai fiatalemberrel, aki az 1920-as évek elején Kaposváron festeni tanította a kiskamasz Takáts Gyulát. *Emlékek életrajza* című könyvében a nyolcvan éves költő így emlékezik rá: „R. Lajos volt a tanár úr, aki abban az időben az Eötvös utcából sokszor festette a város látképét. Ma is ott állok a vászna előtt,

ahol egykor megláttam, milyen hatalom lehet egyetlen ecsetvonás. Az előttem fölhúzott piros, amely... odaállította R. Lajos tanárom festőállványa mellé az enyémet is. Ott illatozott a padon a sok tubus és alattunk a Géza és a Sétatér utca, a homokbánya sárga fala és a Jeli-dombon a zöld bádogkupola. A donneri világ..." Amikor 1953-ban az első verseim megjelentek a *Dunántúl* című folyóiratban, Raksányi tanár úr megállított a folyosón és megkérdezte: „Takáts Gyulát ismered-e? Őt feltétlenül meg kell ismerned!”

Ettől kezdve tudtam róla, figyeltem rá, de semmi több. A diktatúra, majd a velem történtek nem serkentettek odaállítani a költő „festőállványa mellé”. Aztán 1956-ban egy, a *Somogyi Néplap*ban megjelent versére kaptam föl a fejemet. Az *egyetlen*, ez volt a címe. Úgy kezdődött, hogy „Egy van!... És benne mindenk: / szépség, jó, gép és emberek. // Egyetlen... Benne nép, világ. / Egyetlenegy: az igazság!”, s így folytatódott: „Hatalmas... Hozzá vidd hited! / Pusztít?... De ne féltsd híred. // Versedben hogyha ő lakott, / világot alkottál, Napot...” Egyszerűen, érthetően, de keményen beszélt az igazságról, mondta ki, amit a meghurcoltatásom hónapjaiban gondoltam. Aminek a vágya és a tüze aztán a forradalom napjaiban és az azt követő hetekben, hónapokban az egész országot fellobbantotta, megmozdította.

Személyesen azonban csak 1958-ban kerestem föl, amikor újra írni kezdtem. Megvettem az akkor megjelent *Mézöntő* című kötetét, s nagy örömmel láttam, hogy *Az egyetlen* című verse áll az élén. Azzal a kéréssel jelentkeztem nála, hogy dedikálni szeretném az új könyvét. Úgy emlékszem, több napfényes termen (munkaszobában?) keresztül vezetett valaki a múzeum legtávolabbi, igazgatói szobájába. Takáts Gyula fehér munkaköpenyben ült ott, és állt fel, amikor beléptem. „Mint egy vidéki patikárius” – olvastam róla később valahol. Örömmel, kíváncsi barátsággal fogadott. Kiderült, hogy sok mindent tud rólam. A helyzetemről, a terveimről érdeklődött. A beszélgetés végén azt írta zöld tintával a könyvébe, „Bertók Lacinak szeretettel, hogy bátran dolgozzon”. Sokszor eszembe jutott azóta, ma is úgy gondolok erre a dedikációra, mint az egyik szabadlábra-helyezési igazolványomra. Nem tudom, ekkor-e vagy később, felajánlotta, hogy elküldi verseimet valamelyik budapesti újságba, folyóiratba. Egyszer, talán 1959-ben adtam neki néhányat. Úgy emlékszem, az Élet és Irodalomhoz küldte el, de választ nem kaptunk.

1959 tavaszán örömmel újságoltam neki, hogy kimozdulhatok Véséről, fölvettek segédkönyvtárosnak a Nagyatádi Járási Könyvtárba. Meglepődtem és elcsodálkoztam, amikor a megyei emberről, aki fölvelt, azt mondta, „Vigyázz vele, még soha senkivel jót nem tett”. Aztán azon a nyáron ismét jelentkeztem továbbtanulni, most a Pécsi Tanárképző Főiskola levelező tagozatára. Mielőtt Pécsre indultam felvételizni, megírt és átadott nekem két levelet. Az egyiket a főiskola magyar tanszéke, másikat a német tanszéke vezetőjének címezte. Mindketten írogató emberek, az egy éve indult Jelenkor szerkesztőbizottságának a tagjai voltak. Azé a Jelenkoré, ahol 1959 áprilisában közölték már két versemet. Nem tudom, mi volt Takáts Gyula leveleiben, de a viszontagságos öt esztendő után „fölvételt nyertem” a főiskola magyar-történelem szakára. Magától értetődött, hogy 1963-ban *Takáts Gyula írói útja* címmel róla írtam a szakdolgozatomat. Amikor az előbb említett megyei ember meghallotta ezt, azzal fogadott: „Ilyen ásatag témát választottál?” De akkorra már többet tudtam nem

csak a kettejük viszonyáról, hanem a kaposvári emberi és politikai állapotokról is, s még többet Takáts Gyuláról, az emberről és a költőről, tehát a sunyi és buta kérdést eleresztettem a fülem mellett.

A legfontosabb az volt számomra, hogy nem csupán a tanárainknak, hanem neki is tetszett a dolgozat. Akkor is, később is biztatott, hogy monográfiát vagy legalább doktori disszertációt írjak belőle. Bennem azonban egyre inkább és egyre elszántabban már a költő mocorgott, kereste önmagát, próbálta átlépni, elfeledni, behozni azt a tíz esztendő, ami elveszett a megaláztatás és megbélyegzés csatornáiban. Később is, egy köszöntés kivételével, csak verseket írtam róla, hozzá. Az elsőt 1966-ban, még a *Mézöntő* és a szakdolgozat-írás bővületében (a címe is *Mézöntő*), a hatodikat 2008-ban, pár héttel a halála előtt.

Takáts Gyula ötvenéves múlt éppen, tizenkét könyve jelent meg a dolgozatom írásáig. Versek, regények, tanulmányok. Mindet elolvastam, aztán pedig napokig bogarásztam, jegyzeteltem Budapesten az Országos Széchenyi Könyvtár olvasótermében (ahová Fodor András ajánlott be) a róluk szóló recenziókat, tanulmányokat, Radnóti Miklós, Várkonyi Nándor, Vas István, Csorba Győző, Hamvas Béla, Tüskés Tibor és mások írásait. Géppel írt szakdolgozatom egy példányát a Somogy Megyei Könyvtárnak adtam. Bizonyára ezért került bele a *Takáts Gyula bibliográfiába* (Kaposvár, 1981. Összeállította: Magyar Józsefné). Ma is úgy érzem, hogy költészetének alapvető fő vonásai, mesterségbeli tudása, világképe, stílusa mind együtt voltak már az ötvenéves költő műveiben, azután csak színesedtek, gazdagodtak, kiteljesedtek. Tudom, hogy Takáts Gyuláról sok, az én korai munkámnál fontosabb írás jelent meg, s hogy költészetének egyedülvalóságát, kivételes jelentőségét bizonyító, a lezárult teljes életműre tekintő, értő és alapos tudományos vizsgálata is megtörténik majd. Mivel azonban kéziratos dolgozatom a feléje vezető út addigi legfontosabb állomása volt, emlékezőmet ennek a kis híján ötven éve írt dokumentumnak az utolsó mondataival fejezem be.

„Takáts Gyula sohasem verseket ír, hanem költészetet teremt. Minden írással szabályosan konstruált költői művéhez tesz egy-egy téglát. S ez a mű egyedülálló, sajátos szint jelent a mai magyar irodalomban.

A költői mesterség teljességének birtokában, állandó lázban kerekíti világát, amelynek fundamentuma a humánus, s az emberi életet széppé formáló értelem. Ez adja meg társadalmi jelentőségét. S mindezt egy táj szimbólummá emelt növényzetével, állataival, történelmével, hangulatával jeleníti meg. A táj tehát sohasem cél nála, hanem költői eszköz.

Életformát teremtett, amelynek ideálja az ésszerű emberi közösségek szelleme, s amelyet valamiképpen gyökér kapcsol a régi krétai, görög, hellén s római kultúrákhoz, de világlátásban s a modern technika szeretetében mégis mai.

Kétségtelenül nagy hatással volt világképének kialakulására a Dunántúl mediterrán jellege, ahol a Balaton a Földközi-tengert, a mandulafák, fügefák, a présházás dombok s a végtelen kék ég pedig annak a partvidékét idézik. Összekötő kapocs a kettő között latin kultúráltsága. Erről az alapról emelkedett magasan a hajdani római provincia fölé, s tágította világát egyetemessé.

Természet és ember egységben látása, meghitt pillanatok és nagy problémák egyéni stílusban való megjelenítése s általános érvényűvé emelése teszik maradandóvá ezt a költészetet.”